

Fellesskolen som demokratisk beredskap i en urolig tid

Innspill til framtidens fellesskole fra Lærerprofesjonens etiske råd (LER)

Vi lever i en urolig og uforutsigbar tid der demokratiske verdier utfordres av geopolitisk ustabilitet, globale kriser, krig, raske teknologiske omveltninger og et polarisert offentlig ordskifte. Vi står også overfor omfattende miljø- og klimautfordringer og økende levekårsulikhet. Disse utviklingstrekkene utfordrer grunnleggende forutsetninger for tillit, fellesskap og demokratisk deltakelse, og setter samfunnets institusjoner under press – ikke minst skolen. En usikker framtid og et fragmentert informasjonslandskap preger barn og unges liv, deres muligheter for deltakelse og deres forhold til fellesskapet. Skolen står ikke på utsiden av denne utviklingen, men midt i den.

Lærerprofesjonen spiller en nøkkelrolle i et levende demokrati, og den norske læreraksjonen under andre verdenskrig er trukket fram som et ideal og forbilde også internasjonalt. Lærerprofesjonens etiske råd vil derfor understreke fellesskolens samfunnsbyggende og demokratiske funksjon. Fellesskolen er en av våre viktigste fellesarenaer – et sted der barn og unge møtes på tvers av bakgrunn, erfaringer og livsvilkår. Nettopp derfor har skolen potensial til å være en stabiliserende kraft. En skole som bygger tillit, fremmer kritisk tenkning og etisk handling, og gir rom for meningsmangfold, er avgjørende for et levende demokrati.

Lærerprofesjonens etiske råd ser barndommens egenverdi som et avgjørende pedagogisk, etisk og samfunnsmessig prinsipp. Barndommen er en livsfase med egenverdi uavhengig av framtidige prestasjoner og samfunnsnytte. Hvis skolens formål trenges til side for andre, mer vilkårlige mål, kan det skape uforvarlig pedagogisk praksis. Framtidens skole må ta hensyn til barns beste og til at barn har rett til omsorg, lek, trygghet, gode relasjoner og opplevelse av mening. Å fremme lærelyst og elevengasjement er vesentlig for å ivareta skolens dannelsesoppdrag. Lærerprofesjonens etiske råd vil minne om det profesjonsetiske dilemmaet som oppstår når lærerens ansvar for barnets beste kommer i konflikt med andre mål og verdier, og at lærerens lojalitet alltid skal ligge hos elevene.

Lærerprofesjonens etiske råd mener det er avgjørende å styrke skolens rolle som demokratisk fellesskap. I møte med økende ulikhet, uro og polarisering må fellesskolen rustes til å ivareta barnets beste og skolens samfunnsbyggende oppdrag. Fellesskolen er en avgjørende del av nasjonens demokratiske beredskap.

Globale hovedutfordringer

Våre innspill til framtidens fellesskole er strukturert i tråd med de fem utviklingstrekkene utvalget har identifisert.

1. Relativisering av kunnskap og demokrati under press

Den digitale offentligheten og dens informasjonsstrøm preger barn og unge på måter vi ikke har oversikt over. I klasserommene må både lærere og elever navigere i algoritmenes verden, i et informasjonslandskap som er totalt forskjellig fra hva det var for bare noen år siden, midt oppi en verdenssituasjon som fremstår både urolig, skremmende og uforutsigbar.

Lærerprofesjonens etiske råd vil påpeke at lærerne daglig bidrar til samfunnets demokratiske beredskap når de møter elevene der de er i sine opplevelser og fortolkninger av virkeligheten. De bidrar også når de underviser om demokratiske verdier og menneskerettigheter, når de møter elevene med tillit og respekt og de bidrar når de gir dem utfordringer som fremmer evnen til å tenke kritisk og handle etisk.

2. Akselererende teknologiutvikling og samfunn i omstilling

Digitale verktøy og kunstig intelligens påvirker skole og utdanning på uforutsigbare måter. Elevene trenger ro, sammenheng og repetisjon for å bearbeide ny kunnskap.

Lærerprofesjonens etiske råd understreker at nok søvn, fysisk aktivitet og lek er biologiske forutsetninger for konsentrasjon, hukommelse og læring. Lærerne har et profesjonsetisk ansvar for å fremme alle elevers muligheter for både lek, læring og danning.

3. Individualisering som fortrenger fellesskap

Siden begynnelsen av 2000 har skolen, i likhet med andre velferdstjenester, vært kjennetegnet av økt mål- og resultatstyring. Dette gjelder på alle nivåer, også på individnivå. Elevenes hverdag preges i økende grad av vurdering og testing. Når økte rapporteringskrav systematisk presser fram praksiser som utfordrer barns utvikling, lærelyst og psykiske helse, er dette ikke bare et pedagogisk eller politisk spørsmål, men et profesjonsetisk dilemma.

Lærerprofesjonens etiske råd er bekymret for hvordan målstyringen påvirker barnas psykiske helse, spesielt de yngste.

4. Voksende ulikhet og psykisk helse under press

En målsetning med fellesskolen er å bidra til sosial utjevning. Det er imidlertid en samfunnsmessig tendens til lavere sosial mobilitet, økende kjønnsforskjeller der guttene kommer dårlig ut og stor ulikhet mellom barn født tidlig og sent på året. Lærerprofesjonens etiske råd mener det er en økende tendens til å ansvarliggjøre skolen for ulikhet som i stor grad skapes i andre samfunnssektorer og som skolen i liten grad kan påvirke. Å flytte komplekse samfunnsproblemer

inn i skolen, hindrer skolen i å gjennomføre sitt kjerneoppdrag: å danne og utdanne den neste generasjon samfunnsborgere.

Vi ser en bekymringsfull utvikling i psykisk helse blant barn og unge. Stress, angst og prestasjonspress fremstår i økende grad skolerelatert, og knyttes til opplevelser av utilstrekkelighet og frykt for ikke å mestre videre utdanning og framtidig yrkesdeltakelse.

Lærerprofesjonens etiske råd er særlig bekymret for økningen i ufrivillig skolefravær. Dette forsterker behovet for en skole som er bevisst sitt utjevne og inkluderende mandat. Når skolen i økende grad bidrar til å reproducere ulikhet, representerer dette et brudd med fellesskolens grunnleggende intensjon og etiske forpliktelse.

5. Demografisk utvikling og offentlig sektor under press

Underbudsjettering i skole- og utdanningssektoren bidrar til å svekke barn og unges rett til et godt opplæringstilbud og et trygt og godt skolemiljø samt at praksis kommer i konflikt med opplæringsloven.

Lærerprofesjonens etiske råd mener framtidens fellesskole må gi lærerne arbeidsvilkår som muliggjør en praksis basert på faglige vurderinger og profesjonsetisk skjønn. Nok utdannede lærere og færre elever per klasse vil gi tid til å bygge gode relasjoner og skape et trygt og godt læringsmiljø – noe som er avgjørende for at skolen skal kunne realisere sitt formål og ivareta sitt pedagogiske ansvar overfor barn og unge.

Hvilken skole vil vi ha?

Spørsmålet om hvilken skole vi vil ha, må forankres i skolens verdigrunnlag. Formålsparagrafen slår fast at opplæringen skal bygge på respekt for menneskeverdets ukrenkelighet og fremme demokrati, medborgerskap, bærekraft og likeverd. Dette er grunnleggende forpliktelser som må komme til uttrykk i skolens daglige praksis.

Barndommens egenverdi som styrende prinsipp

Barnets beste må være et grunnleggende profesjonsetisk prinsipp i framtidens fellesskole. Å anerkjenne barndommens egenverdi er en forutsetning for å ta på alvor at barn lever sine liv her og nå, ikke primært som framtidige arbeidstakere eller samfunnsborgere. Barnets beste må fungere som et normativt og etisk korrektiv.

Lærerprofesjonens etiske råd mener at en skole som tar barndommens egenverdi på alvor gir rom for barns egeninitierte lek, hvile og tilstrekkelig tid til å bygge relasjoner. Lek og fysisk aktivitet er en forutsetning for barns sosiale, relasjonelle, emosjonelle og kognitive utvikling. Den barneinitierte leken er ikke avbrudd fra pedagogisk arbeid, men en viktig del av det.

En skole for alle tar hensyn til barns utviklingstakt

Barn utvikler seg ulikt – både psykososialt, kognitivt og fysiologisk. En skole som i økende grad stiller krav til rapportering, selvregulering og kontinuerlig vurdering, risikerer å stille urealistiske forventninger til mange barn, særlig de yngste.

Lærerprofesjonens etiske råd mener at dersom fellesskolen skal være for alle, må alle elever få et opplæringstilbud som er tilpasset sine forutsetninger og lærerne få handlingsrom og tillit til å gjøre faglige, pedagogiske og etisk funderte skjønnsvurderinger i møte med hvert enkelt barn.

Et helhetlig læringsperspektiv

Kroppslig utfoldelse, lek, sansing og praktisk-estetisk arbeid er grunnleggende for læring og danning. En skole som ensidig prioriterer teoretiske ferdigheter, risikerer å snevre inn både læringsformer og menneskesyn.

Lærerprofesjonens etiske råd mener at framtidens fellesskole må være en skole der barn får varierte muligheter til å lære, utforske og erfare verden.

Betydningen av pedagogisk skjønn og etisk ansvar

En profesjonsetisk forsvarlig fellesskole forutsetter at opplæringen er forankret i pedagogiske begrunnelser, og at lærere gis rom og tillit til å forvalte sitt profesjonsetiske ansvar. For at lærere skal kunne utøve godt profesjonelt skjønn, må de ha reelt handlingsrom.

Lærerprofesjonens etiske råd mener at framtidens fellesskole må bygge på respekt for hver enkelt elev, anerkjennelse av barndommens egenverdi og et helhetlig menneske-og læringssyn. Bare da kan skolen fylle sin rolle som en stabiliserende kraft – for barn, for fellesskapet og for samfunnet, og være et betydningsfullt bidrag til nasjonens demokratiske beredskap.

Om Lærerprofesjonens etiske råd (LER)

Lærerprofesjonens etiske råd ble opprettet i 2016 og skal støtte opp om etisk forsvarlig praksis i utdanningssektoren til beste for barn, unge og voksne. Rådet skal bidra til økt bevissthet og kunnskap om lærerprofesjonens etiske ansvar og verdier, i samfunnet, i profesjonen og i lærerutdanningene. Rådet skal løfte fram profesjonsetiske utfordringer i faglige, pedagogiske og politiske sammenhenger der det er relevant for profesjonen. Rådet skal fremme verdiene i Lærerprofesjonens etiske plattform og har en fri og uavhengig stilling. Medlemmene ble oppnevnt etter en åpen nominasjonsprosess, og uavhengig av organisasjonstilhørighet.